

2.Perioada interbelică a fantasticului din cultura română

Gala Galaction este, cronologic vorbind, primul scriitor al triadei interbelice care a cultivat magia, miraculosul și fantasticul. În nuvelistica lui Galaction facem cunoștință cu o lume suspendată între mit

și

existen

ț

a dramatică cuprinsă între sfâr

și

itul de ev mediu turcit

și

perioada imediat următoare (

La Vulturi!

și

i

Zile

și

i necazuri din zaveră

ne prezintă, de exemplu, evenimente din timpul revoltei lui Tudor Vladimirescu, respectiv de după înfrângerea ei).

Gala Galaction ni se înfățișează drept un poet al nostalgiei, majoritatea nuvelilor și povestirilor sale bazându-se pe un conflict erotic, care fie că este depă

și

it cu mari sacrificii în numele unor principii morale inflexibile (

De la noi la Cladova

), fie că provoacă adevărate drame atunci când eroii se lasă purta

ț

i de valul dragostei mistuitoare (

Gheorghe Cătălina

,

Gloria Constantini

,

Copca Rădvanului

).

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

În majoritatea nuvelor, hotarul dintre vis și realitate este extrem de ambiguu. De asemenea, tentația scufundării în vis se confundă cu dorința de-a plasa existen

ța
a în zonele incerte ale începutului. Iată de ce vraja

și
i supranaturalul apar de regulă în apropierea pădurilor seculare – aici se generează misterul

și
i tot aici se adăpostesc ho

ți
ii, vrăjitorii, schimnicii (

Moara lui Călifar

și
În pădurea Coto

și
manei

).

O mențiune specială merită povestirea *Moara lui Călifar*, nu doar pentru farmecul și simplitatea ac

ți
iunii, ori pentru aromele de parfum

și
i legendă cu care o înzestreașă autorul, cât mai ales pentru visul încărcat de fericire

și
i prosperitate pe care-l trăie

și
te Stoicea după ce se spală cu apă din iazul morii bătrânului Călifar.

Visul de îmbogățire al lui Stoicea – e drept, realizat cu mijloace necurate, ne duce de îndată cu gândul la povestea indiană cu eremitul Narada iluzionat de zeul Vișnu,

poveste relatată de Mircea Eliade în

Noaptea de Sânziene

și
i de André Malraux în

Antimemorii

. Întrucât Narada îi pune lui Vi

și
nu o întrebare cam îndrăzne

ți
ă în legătură cu

maya

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

(aparen

ț

a), zeul îl trimite pe eremit până în satul din apropiere pentru a-i aduce un pahar cu apă. Narada se duce, dar intră în vorbă cu o fată atât de frumoasă, încât uită de ce s-a dus, se îndrăgoste

ș

te nebune

ș

te de fată, apoi se căsătore

ș

te cu ea, i se nasc doi fii

ș

i-

ș

i durează o frumoasă gospodărie. Dar iată că vin inunda

ț

iile

ș

i Narada î

ș

i pierde familia

ș

i întreaga agoniseală. În timp ce el î

ș

i jele

ș

te nenorocirea pe marginea drumului, deodată aude glasul lui Vi

ș

nu din tufi

ș

ul unde-l lăsase: „Nu-mi aduci apă? Te a

ș

tept de o jumătate de oră...”

Deci timpul este o iluzie, iar *maya* ne proiectează această iluzie pe ecranul înșelător al vieții,

a

ș

a cum filmul se proiectează pe ecranul cinematografului!

Tema în discuție l-a preocupat și pe marele scriitor german Herman Hesse, laureat al

Premiului Nobel în anul 1946,

și ea este tratată cu multă simți

re artistică în

Biografie indiană

, scrierea postumă a personajului Josef Knecht, cu care de altminteri se încheie celebrul roman

Jocul cu mărgele de sticlă

La drept vorbind, cu eleganța și meticulozitatea ce-l caracterizează, autorul ne prezintă două biografii ale prințului indian Dasa.

Prima, desfășurată în timp real, ne relatează peripețiile prințului după alungarea sa din casa părintească de către mama sa vitregă, respectiva perioadă fiind marcată de două evenimente majore: salvarea de la pieire prin intrarea lui în rândul păstorilor de vite, după care vine dragostea și căsătoria sa cu frumoasa Pravati.

Cea de-a doua biografie, desfășurată în timp ideal, este de fapt lecția oferită lui Dasa de bătrânul yoghin în legătură cu iluziile

și suferințele vieții sale ulterioare: găsit în pădure chiar de infidela Pravati, Dasa este repus în drepturile sale legitime, are un băiat, dar el nu se poate bucura de liniștea și fericire, căci încep războaiele cu prințul vecin, adevăratul împotrivă-i de mama lui vitregă, războaie din care iese înfrânt și prizonier, cu țara ocupată, casa distrusă și fiul ucis.

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Trezindu-se din acest vis halucinant pe malul izvorului din care trebuia să ia apă pentru yoghin, Dasa apreciază lecția primită, își dă seama de deșertăciunea zbaterii umane, așa că cere îngăduin

†

a în

†

eleptului să trăiască în preajma lui, pentru a învă

†

a prin medita

†

ie, asceză

§

i respira

†

ie să-

§

i îndrepte privirea dinspre exterior spre interior. Ceea ce bătrânul yoghin încuviin

†

ează...

Voinicul Stoicea din *Moara lui Călifar* are parte de un sfârșit complet diferit. Pesemne că la asta a contribuit atât cadrul geografic, cât

§

i timpul istoric cu alte conota

†

ii decât cel indian, timp în care Galaction î

§

i plasează ac

†

iunea...Căci văzându-

§

i visul de mărire

§

i îmbogă

†

ire complet sfârșat îndată după trezire, ba pe deasupra fiind

§

i batjocorit de bătrânul vrăjitor, Stoicea nu întrevede altă solu

†

ie decât sfâ

§

ierea vălului

mayei

printr-un gest funest: zboară cu bâta de cioban creierii mo

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Ș
neagului, iar el se aruncă cu capul înainte în iazul satanic...

În pofida acestor deosebiri în legătură cu modul de înțelegere și acceptare a iluziilor, în ambele scrieri se descoperă nucleul povestirii indiene cu Narada

Ș
i Vi
Ș
nu. Fără îndoială că două sunt elementele cheie ce permit identificarea acestui nucleu:

1) *Conflictul dintre esență și aparență* – Omul prozaic și profan are de-a face doar cu aparențe le, pe când sfântul

Ș
i ini
ț
iatul au capacitatea de-a ie
Ș
i din timp, astfel putând să trăiască eternitatea clipei
Ș
i să în
ț
eleagă graiul esen
ț
elor;

2) *Apa ca element vital și ca mediu primordial*, care permite la început doar reflectarea, iar apoi transla ția între lumea aparențelor și cea a esen țelo
r.

*

Nuwelele lui Vasile Voiculescu se remarcă prin insistența cu care autorul cultivă fabulosul și construie

Ș
te magicul. Utilizând tehnica povestirii în povestire, Voiculescu abordează cu succes motivele

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

fundamentale ale folclorului: vraja, descântecul, întoarcerea în timp, rela

ț

ia strânsă cu natura etc., pentru ca în felul acesta să poată dezvolta teme sale favorite care l-au individualizat

ș

i, mai ales, l-au impus în perimetrul nuvelisticii române

ș

ti moderne: matricea acvatică a genezei reflectată în

Pescarul Amin

, mai exact cea cu neamul Aminilor ce se trage din pe

ș

ti, plăsmuirea unui trecut fabulos (

Ispitele părintelui Evtichie

), demonismul erotic (

Iubire magică

,

Lostri

ț

a

), mitul vânătorii

ș

i al protovânătorului (

Revolta dobitoacelor

), magia satului însufle

ț

it de iubire întru Hristos

ș

i de solidaritate umană (

Ciorbă de bolovan

), la fel ca

ș

i magia prin care omul înzestrat cu o „bunătate de o

ț

el” (Bujor din

Misiune de încredere

) izbute

ș

te să se (re)integreze în natură

ș

i să-i controleze fenomenele.

Diversitatea subiectelor condimentate cu supranatural, limba meșteșugită și îmbogățită cu arhaisme

ș

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

i regionalisme, iar acolo unde-i cazul (

Ispitele părintelui Evtichie

), prezen

ț

a umorului admirabil strunit, toate astea asigură nuvelor

ș

i povestirilor lui Vasile Voiculescu prospe

ț

ime

ș

i atractivitate.

*

Neîndoios că Mircea Eliade este scriitorul român care a acordat cel mai mare interes și cel mai mult spa

ț

iu literar redării fantasticului sub diverse chipuri artistice. Dovadă în acest sens stau cele cinci volume de

Proză fantastică

apărute în anul 1991 la editura

Funda

ț

ia Culturală Română

, în ele fiind cuprinse nuvelele

ș

i povestirile cu con

ț

inut fantastic, adică o însemnată componentă a operei sale.

Dar cu mici excepții, fantasticul mai mult sau mai puțin voalat este prezent pretutindeni în romanele lui Mircea Eliade. Până

și în *M*

aitreyi

el este deslu

ș

it sub înfă

ț

i

ș

ări magice, atât în dragostea eroinei principale pentru un arbore tânăr (animism erotic), cât

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Ș
i în legământul ei de logodnă îndreptat spre „mama pământ”, atunci când dragostea pentru Allan devine mistuitoare.

Dacă putem vorbi de *misterul Maitreyi*, căci romanul rămâne deschis și autorul nu precizează nicăieri dacă eroina sa este o fată inocentă ori o femeie rafinată, ci, dimpotrivă, el caută să între

ț
ină

Ș
i să amplifice enigma prin lansarea unor noi semne de întrebare, tot a

Ș
a Ileana – eroina romanului

Nuntă în cer

, una din căr

ț
ile preferate ale autorului, ne apare din discu

ț
țiile lui Hasna

Ș
Ș
i Mavrodin, cei doi prieteni îndrăgosti

ț
i de ea la momente diferite, drept o fiin

ț
ă nepământeană prin misterul în care reu

Ș
ea să se drapeze.

Indiscutabil că și Ileana i-a iubit pe cei doi. Însă dragostea ei ispitită de absolut are o certă înclina ție spre fantasticul aflat în starea sa incipientă, și anume stranietatea, prin aceea că alimentează suspiciunile

Ș
i între

ț
ine suferin

ț
a cuplului: „Se întâmplă ceva”, comentează Hasna

Ș
, „dincolo de noi

Ș
i de dragostea noastră, care ne face să suferim

Ș

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

i să căutăm suferin

ț
a”.

Însă frumusețea cărții consistă tocmai în enigma și straniul închise în gogoșa dragostei, iar Ileana – din punctul de vedere al lui Mavrodin – rămâne mireasa ideală, fiind

ț
a menită unei nun

ț
i eterne. Asemenea lui Maitreyi,

ș
i tot ca aceasta – pură ori perversă, celestă ori infernală, Ileana rămâne eterna femeie eminesciană, realitate

ș
i iluzie în acela

ș
i timp.

Întrucât toate scrierile lui Eliade sunt încărcate de mituri și simboluri (el chiar a fost numit „savantul simbolurilor”) – așadar, așa cum, de altminteri i se

ș
i cuvine unui eminent istoric al religiilor -, numele eroinei sale n-a fost ales la întâmplare, ci reprezintă simbolul continuită

ț
ii dragostei Ilenei Cosânzeana din basmele noastre, altfel spus ve

ș
nica aspira

ț
ie a omului în general, a românului în special spre frumuse

ț
e

ș
i fericire. Căci – nu-i a

ș
a? – orice carte închide între coper

ț
ile sale fantezia stârnită de basmele mai vechi

ș
i mai noi, sau cum afirma însu

ș
i Eliade: „Romanul este cartea despre oameni”...

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

De reținut că o altă Ileana, dar proiecția aceleiași Ileana Cosânzeana, apare în romanul *Noaptea de Sânziene*, carte considerată de însuși

și

și Mircea Eliade drept capodopera sa incontestabilă. Este acea Ileană tânără

și

și frumoasă, descendentă dintr-o străveche familie boierească

și

și cu studii în străinătate, pe care

și

Ștefan Viziru, personajul principal al căr

ți

ți, o întâlne

și

te în pădurea Băneasa în 23 iunie 1936, ziua solsti

ți

țiului de vară (Sânzienele).

Deși o iubește nespuse de mult pe nevastă-sa Ioana, totuși Viziru se simte atras de-a dreptul irezistibil de ființa care i-a apărut

într-un mod mistic în acea zi a anului când, spune tradi

ți

ți, la miezul nop

ți

ți se deschid cerurile.

Ori Ștefan Viziru, spirit obsesiv și torturat de sentimentul că omenirea rătăcește într-un labirint, simte nevoia imperioasă să se retragă din timp

și

și din spa

ți

țiul profan pentru a trăi în ceea ce el nume

și

ște Sâmbu (camera de hotel unde se prefacă că pictează), care ca tărâm al Shambalei sau spa

ți

țiul privilegiat este un alt fel de Nirvana. Iar astfel de lucruri esen

ți

țiale precum Sâmbu, ie

și

șterea din timp sau întâlnirile

și

și convorbirile cu solitarul Anisie, un sihastru „ce trăie

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Ș
te ca fiin
ț
ă totală”,
Ș
tefan nu le poate discuta decât cu Ileana.

Iată de ce, după ani de mari încercări prin care trece Europa (al doilea război mondial), România (dictatura, rebeliunea legionarilor, bombardamentele, bolșevismul) și el însuși (anii de campanie, moartea so

ț
iei
Ș
i a copilului în timpul bombardamentelor),
Ș
tefan Viziru continuă să alerge după cea care i-a fost ursită,
Ș
i nu poate s-o ajungă. „E ca Ileana Cosânzeana”, mărturise
Ș
te el unui alt personaj...

Ajuns la Paris cu mult noroc, fapte și întâmplări ce conferă romanului o notă autobiografică
smulsă din realismul terifiant al acelor vremi, Ștefan Viziru
continuă s-o caute pe Ileana cu aceea

Ș
i înfrigurare. În sfâr
Ș
it, când după 12 ani are loc întâlnirea lor de-a dreptul magică, tot în noaptea de Sânziene,
numai că de data asta în pădurea Royoumont de lângă Paris,
Ș
i când Viziru speră că acum o va păstra lângă el, mor amândoi într-un accident de ma
Ș
ină.

Concluzia romanului este cât se poate de limpede: Nici cuplul ideal, nici fericirea supremă nu pot fi realizate aici pe pământ decât în vis, în imaginație! Este ceea ce și face, de altminteri, Mircea Eliade în acest roman stufos, unde se discută enorm

Ș
i cu folos, dar unde nu se realizează tipuri, întrucât personajele nu se coagulează în adevărate caractere, căci ele nu sunt sondate

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Ș
i disecate fără milă, ci sunt lăsate să viseze, să zîmbească
Ș
i să
Ș
optească aproape la fiecare pas!

Prin urmare, *Noaptea de Sânziene* conține elemente fantastice, stranii sau fabuloase, inserate firesc în urzeala realistă a ac
juste
Micu, „fantasticul lui Eliade este de mitologie, un fantastic relativ, consecin
a incapacită
ii omului modern de a gândi mitic”. Este ceea ce, cu autoritatea-i cunoscută, sus
ine
Ș
i Eugen Simion: „În prozele mai vechi ale lui Eliade, magicul domină suprafa
a textului, în cele de după război, magicul se retrage în adâncul textului. Locul magicului este luat, de fapt, de o for
ă spirituală mai complexă (miticul), care continuă să se manifeste în existen
a omului modern”.

Riguros vorbind, spațiul și timpul de translație din opera lui Mircea Eliade, acel tărâm fantastic la care aspiră eroii săi, apare astfel doar pentru neini
ia
i. „Căci în sens elevat”, sus
ine Dumitru Micu, „acel tărâm e realul însu
Ș
i, realul absolut”. Iată de ce, după opinia aceluia
Ș
i critic, nuvelistica de maturitate a lui Eliade – fantastică doar în aparen
ă, în pofida inser
t

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

ilor de supranatural -, este, de fapt, „o proză de cunoa

ș

tere

sui-generis

, o proză de idei, revelatorie”.

Dacă fantasticul s-ar reduce doar la înspăimântător, atunci dintre toate scrierile sale, doar *Do*
mni

ș

oara Christina

, o altfel de

Prăbu

ș

ire a casei Usher

, s-ar încadra în această defini

ț

ie. Fire

ș

te, la fel ca în scrierile lui Caragiale, altul este cadrul desfă

ș

urării ac

ț

iunii din micul roman eliadesc: este un conac din Câmpia Dunării, fosta proprietate a domni

ș

oarei Christina, cea care s-a preschimbat în strigoi după uciderea ei în anul 1907 de către propriul vechil

ș

i, totodată, amant.

Autorul creează în roman o atmosferă de mister și spaimă, ceea ce, de altfel, conferă valoare artistică scrierii: în curtea conacului se răresc vietă

ț

ile, păsările pier, câinele se târă

ș

te la picioarele oamenilor, iar

ț

ărării evită conacul ca pe un loc blestemat. De

ș

i toate personajele se comportă ciudat în această atmosferă îmbibată cu vrajă demonică, totu

ș

i, micul roman dobânde

ș

te tonalitã

†

î terifiante doar în episoadele unde î

§

î face apari

†

ia domni

§

oara Christina – frumoasă, diabolică, îmbrăcată exact ca în portretul ei, a

§

ezat pe un perete al conacului. Parfumul de violete pe care-l răspânde

§

te de fiecare dată, este dovada concretă a apari

†

iiilor domni

§

arei Christina.

Și întocmai ca în celebra povestire a lui Poe, în final conacul bântuit de strigoi se va prăbuși, numai că în acest caz el va fi mistuit de flăcări!

Dar Mircea Eliade a studiat și alte fețe ale fantasticului. Iată, bunăoară, *Secretul doctorului Honigberger*, nuvelă care, în pofida abunden

†

ei de elemente tehnice din practica yoga, se dovede

§

te deosebit de antrenantă prin situa

†

iiile insolite plăsmuite de autor

§

î prin straniul de natură hoffmaniană căruia îi dă via

†

ă. Doctorul Zerlendi, elev al indianistului bra

§

ovean Johan Honigberger, practică cu asiduitate tehnicile yoga, astfel că – prin asceză

§

î medita

†

ie – ajunge să se facă invizibil, să efectueze ie

§

irea din timp

Ș
i apoi să dispară pentru totdeauna în miraculosul tărâm al Shambalei.

Atmosfera de straniu se îndesește în finalul nuvelei, deoarece autorul creează o situație de
derută totală prin tehnica transla

ț
iei în timp: cadrul, de

Ș
i pare acela

Ș
i, este schimbat,

Ș
i personajele nu se mai recunosc, deci n-au cum să se în

ț
elegă!

„Omul poate trăi aievea în trecut”, se afirmă în nuvela *Noapți la Serampore*, ba mai mult – susți
ne un ini

ț
iat din această nuvelă -, el poate chiar modifica trecutul, pentru că legile acestui „univers de
iluzii

Ș
i aparen

ț
e” au putere numai asupra celui ce crede în ele.

Tot o superbă ieșire din timp realizează Eliade cu profesorul Gavrilescu, după ce acesta
pătrunde pe domeniul și în bordeiul „țigăncilor”. Nuvela *La țigănci*, o
capodoperă a prozei eliade

Ș
ti, ne asigură cu vârf

Ș
i îndesat că timpul este o iluzie. Numai că iluzia profesorului de pian Gavrilescu, este inversă
aceleia încercată de pustnicul Narada. El crede că a stat în bordeiul „

ț
igăncilor” doar câteva ore, însă după revenirea în timpul real (în tramvai, acasă, în vizită la
eleva sa), constată cu stupeoare că a dispărut fără urmă vreme de doisprezece ani!...

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

Nuvelele editate de Eliade după anul 1960 au ca subiect anumite relații ascunse între viața „de aici”

și
î puterile miraculoase „de dincolo”. În nuvela
O fotografie veche de 14 ani
se învederează puterea concretă a credin

ței,
ei, facultatea deslu

ș
ș
irii viitorului răzbate din

Ghicitor în pietre

, iar în povestirea

Un om mare

este redat miraculosul în dezvoltarea sa de neoprit,

și
î anume cazul unui individ cu nume hazliu – Eugen Cocoane

și
, care începe din senin să crească,

și
î cre

și
te mereu până ajunge la o înăl

ț
ț
ț
ime de zeci de metri, douăzeci după unii, treizeci după al

ț
ț
ii.

N.B. Între povestirea *Un om mare* și nuvela *Pigmeul* a scriitorului rus Fiodor Sologub există similitudini care ne îndreaptă aten

spre o interesantă paralelă. Ambele scrieri studiază cu mijloace artistice proprii apari

ț
ia miraculosului de natură monstruoasă, precum

și
ș
î groaza tragicomică a indivizilor asupra cărora s-a abătut respectiva năpastă. Dar dacă Mircea Eliade optează pentru miraculosul cre

și
ș
terii înspăimântătoare, Sologub ne prezintă procesul invers – cel al mic

și
ș
orării continue a lui Saranin, până ce aceste ajunge cât un fir de praf, luat mai la urmă de vânt.

AUTOR: GEORGE PETROVAI

Fantasticul in cultura romana (partea a II-a)

Scris de George Petrovai

Vineri, 21 Septembrie 2012 08:17 - Ultima actualizare Vineri, 21 Septembrie 2012 08:21

15 septembrie 2012

www.sighet-online.ro